

שהחליף פירות שביעית על סלע, וביקש ליקח בו חלוק, שאסור לקנותו בדמי שביעית, דהתורה אמרה: "לאכלה" – ולא לסחורה. והיינו, שאין כוונת התורה לאסור רק מסחר לכשלעצמו שתכליתו לרבות ממונו, אלא עיקר כוונת התורה לאסור החזקת הון של שביעית אחר זמן הביעור, היות ורצון התורה שיאכלו הפירות בשנה השביעית ויתכלו. וכיון שאם יקנה בדמי השביעית חלוק ושאר דברים שאינם מתכלים, יש לחוש שמא ישאר אצלו החלוק גם לשנה הבאה.

אלא כיצד יעשה?

ילך אצל חנווני הרגיל אצלו, שיהיה נאות לו לעשות כרצונו, ואומר לו: תן לי בסלע פירות, ונתן לו את הסלע תמורתם, וכך על ידי זה פוקעת קדושת שביעית מן המעות וחלה על הפירות, כדין דמי שביעית שנתחללו.

ובדבר זה אין איסור מסחר בפירות שביעית, כיון שאינו מרבה ממונו על ידי קניית הפירות, וגם לא קנה בהם מוצר שאינו מתכלה שיש לחוש שישאר בידו לאחר זמן הביעור.

וחוזר הקונה ואומר לו לחנווני: הרי פירות הללו הקדושים עתה בקדושת שביעית, נתונים לך במתנה, ויש לך להזהר לנהוג בהן קדושת שביעית.

והוא חנווני אומר לו: הא לך סלע זו שלי שעתה היא חולין, במתנה.

אמר רבא: מחלוקת חכמים ורבי מאיר, האם מותר לחלל על בעלי חיים שלא נשחטו, היא רק

בזכרים, שאף שאינם מולידים סברו חכמים שאסור להשהותם שמא יבוא להשהות נקבות ולגדל מהם עדרים.

אבל בנקבות, דברי הכל רק על השחוטין מתחללין, ואילו על חיון אין מתחללין, גזרה שמא יגדל מהן עדרים. שגם רבי מאיר מודה לגזירה זו אלא שבזכרים התיר.

אמר רב אשי: מחלוקת רבי אלעזר ורבי יוחנן, האם שביעית מתחללת רק דרך מקח או גם דרך חילול ופדיון, היא רק בפרי ראשון. כלומר, בפרי עצמו שגדל בקדושת שביעית, שבו דרש רבי אלעזר מסמיכות המקראות דבעינן דרך מקח דוקא. אבל בפרי שני שנתפסה בו קדושת שביעית דרך מקח, דברי הכל הוא מתחלל בין בדרך מקח בין בדרך חילול.

והא דקתני בלשון הברייתא: "לקח" "לקח", שמשמעות הלשון היא כי רק בדרך מקח מתחלל בין בפרי ראשון בין בפרי שני, שהרי גם לגבי הפשר המתחלל בדגים אמרינן לשון "לקח", אין לשון זו בדוקא, אלא איידי דתנא רישא לגבי פרי ראשון "לקח", תנא נמי בפרי שני, כפיפא דברייתא לשון "לקח", אך אליבא דאמת פרי שני מתחלל גם בדרך חילול.

איתיביה רבינא לרב אשי [שפירש כך את מחלוקת רבי יוחנן ורבי אלעזר] מהאי ברייתא: מי שיש לו סלע של שביעית [וכגון

ומעתה חלה הקוננה, לוקח בהן במעות אלו שפקעה קדושתם, מה שירצה.

שני שנקטה הברייתא שם יחד עם השביעית, האם הוא מעשר שני ממש ולא דמיו?

ודייק רבינא מעצתו של התנא: והא הכא, ההסלע הזה של שביעית פרי שני הוא, שהרי אין הוא אלא דמי שביעית, ואפילו הכי קתני, רק דרך מקה, אין. כלומר, רק דרך מקה אפשר לחלל ומשום כך נזקק לטובתו של החנוני. אבל דרך חילול, לא: שהרי אם הלכה כדברי רב אשי שבפרי שני גם דרך חילול מהני, היה אפשר להפקיע את קדושת הסלע על ידי פדיון, מה לו ולחנוני, יטול פירות מביתו, ויאמר, הרי סלע זה מחולל על פירות אלו, ויאכל את הפירות בקדושת שביעית ובסלע יקנה מה שיחפוץ.

והרי אין לחלל פירות מעשר שני עצמם על בהמה חיה ועוף, אלא רק על כסף, שיש לו צורת מטבע, דהא כתיב [דברים יד]: "וצרת הכסף בידך", שמכאן למדו שיש לחלל את הפירות על מעות דוקא.

אלא על כרחך לא כך אמר רבי אשי, שהרי הדבר נסתר מברייתא מפורשת.

אלא על כרחך, כוונת הברייתא היא לדמי מעשר שני, ולא לפירות עצמם, שמעות אלו רוצה לחלל על בהמה חיה ועוף, ואם כן, הכא נמי, גבי שביעית שנקטה הברייתא, הכוונה היא לחילול דמי שביעית בלבד. אבל פרי ראשון יש לחלל לכולי עלמא רק בדרך מקח.

אלא להיפך אמר: מחלוקת רבי אלעזר ורבי יוחנן האם קדושת שביעית מתחללת דרך חילול, היא רק בפרי שני,

מתניתין:

מצות לולב נאמרה בתורה בפרשת אמור [ויקרא כג מ]:

אבל בפרי ראשון, דברי הכל דרך מקה, אין, דרך חילול, לא.

"ולקחתם לכם ביום הראשון כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים".

והא דקתני בברייתא דלעיל: "אחד שביעית ואחד מעשר שני מתחללים על בהמה חיה ועוף", שמשמע ממנה כדברי רבי יוחנן ששביעית עצמה דהיינו פרי ראשון, מתחללת דרך חילול, [שהרי ברייתא זו הביאה הגמרא כסיעתא לדברי רבי יוחנן], יש לך לתרץ ולומר: מאי שביעית, דמי שביעית, שהם פרי שני.

וביאררו חכמינו זכרונם לברכה, כי בפסוק זה נאמרו שני ענינים:

האחד, מצות נטילת לולב הנוהגת מן התורה בכל מקום, בין בזמן הבית ובין בזמן הזה והיא ביום הראשון בלבד, שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון".

והראיה לכך היא, דאי לא תימא הכי, אלא שכוונת הברייתא לפרי ראשון, שאף הוא מתחלל בדרך חילול, יש לתמוה: וכי מעשר

השני, מצות נטילת לולב במקדש משום שמחה, שהיא נוהגת מן התורה במקדש בלבד במשך כל שבעת הימים, שנאמר:

”ושמחתם לפני ה' אלוהיכם [כלומר, בבית המקדש] שבעת ימים”.

משחרב בית המקדש, התקין רבי יוחנן בן זכאי, כזכר למקדש, שיהיה לולב ניטל בכל מקום כל שבעת ימי החג, וכפי שיתבאר להלן.

עתה מפרטת המשנה דינים אלו האמורים לעיל: **בראשונה**, כשהיה בית המקדש קיים, היה לולב ניטל כעיקר דינו האמור בתורה, והיינו, שבמקדש היה ניטל כל **שבעה** הימים של חג הסוכות, וזאת על פי האמור בסיפא של הפסוק: ”ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים”, ובמדינה — כלומר, בשאר מקומות מלבד בית המקדש,⁽¹⁹⁰⁾ היה הלולב ניטל **יום אחד**, וכמו שאמרה תורה: ”ולקחתם לכם ביום הראשון” ולא יותר.⁽¹⁹¹⁾

משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי **שהוא לולב ניטל במדינה כל שבעה** הימים,⁽¹⁹²⁾ **זכר למקדש**.

ועוד תיקן רבן יוחנן בן זכאי כזכר למקדש: בזמן שהיה בית המקדש קיים, היה אסור

לאכול מן התבואה החדשה עד שהיו מקריבים ממנה ביום הששה עשר בניסן את מנחת העומר. שנאמר [ויקרא י', יד]: ”כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם וקצרתם את קצירה, והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן. ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלוהיכם חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם”.

ומשחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, מותר לאכול מן התבואה החדשה מדאורייתא מיד כשהאיר יום ששה עשר, ורק בזמן הבית היו צריכים להמתין להקרכת הקרבן.

התקין רבי יוחנן בן זכאי, **שהוא** יום ששה עשר בניסן הנקרא **”יום ההנף”** [על שם שהניפו בו את מנחת העומר], **כולו אסור** באכילת תבואה חדשה, עד ליום שבעה עשר בניסן.

גמרא:

מנא לן מן הכתוב דעבדינן ”זכר למקדש”?

חייבים מטעם זה?

ותירץ, כיון שאמרה תורה בפירוש ”ולקחתם לכם ביום הראשון” לומר לך שמצות לולב בגבולין אינה אלא ביום הראשון, ממילא גלי קרא שאין חייבים לעלות לירושלים ליטול שם לולביהם כל שבעה. ולפי זה, לא בא הכתוב ללמדנו רק את צורת קיום המצוה בירושלים ובגבולין, אלא לימוד גדול לימדנו שאין בני הגבולין מחייבים לעלות לירושלים לשם כך.

192. ובמאירי כבר עמד על כך שכל שבעה הוא לאו דוקא, דלא מצינו בשום מקום שביטל רבי

190. רש”י כתב: ובמדינה — בירושלים, שאף היא כגבולין. והיינו דסבר שרק במקדש עצמו היה לולב נוהג כל שבעה. אבל ירושלים עצמה, חוץ למקדש, דינה כגבולין. ומחלוקת גדולה היא בין הראשונים וראה ילקוט מפרשים.

191. השפת אמת העיר, כיון שאמרה תורה ”ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים” ללמדך שמצות לולב במקדש נוהגת כל שבעה, מדוע אין אנו מצווים בקיום מצוה זו, לבוא למקדש כל ימי החג לשמוח עם ה' אלוקינו כל שבעה? ואפילו הפטורים ממצות ראה היו

אמר רבי יוחנן: דאמר קרא [ירמיהו ל יז]:
 "כי אעלה ארכה לך, וממכותיך ארפאך, נאם
 ה'. כי נדחה קראו לך ציון, היא דרש אין
 לה".

ומדייקת הגמרא מלשון הכתוב, המיצר על
 כך שדרש [זוכר] אין לה לציון. מכלל, דציון
 בעיא דרישה. כלומר, יש לעשות זכר לציון
 ולבית הבחירה.

ועוד התקין, שיהא יום הנפך כולו אסור: מאי
 טעמא? איזו סיבה יש לאסור את יום ההנף
 כולו הרי הלכה זו לא היתה גם בזמן הבית,
 שהרי אז היו ממתינים רק עד הקרבת
 הקרבן?!

מבאר הגמרא: מהרה יבנה בית המקדש,
 וחששו חכמים שיבוא הדבר לידי תקלה,
 שיאמרו: אשתקד מי לא אכלנו מהתבואה
 החדשה מיד בהאיר מזרח [בבוקר יום
 הששה עשר בניסן], השתא נמי ניכול בהאיר
 המזרח, ולא ימתינו להקרבת העומר.

ואינהו לא ידעי, דאשתקד, דלא הוה בית
 המקדש, רק אז "האיר מזרח" התיר את
 התבואה החדשה באכילה, דכיון שאין
 יכולים להקריב את הקרבן מותרים באכילה
 מיד עם שחר.

אבל השתא דאיכא בית המקדש, הקרבת
 העומר הוא המתיר.

וממשיכה הגמרא לדון, חשש זה, דמהרה
 יבנה המקדש ויבוא הדבר לידי תקלה,
 דאיבני [שיבנה המקדש ויבואו לידי תקלה]
 אימת? כלומר, לאיזה פרק זמן יש לך
 לחשוש שתושלם מלאכת בניית המקדש
 בשנה הבאה ויבואו לידי תקלה באכילת
 התבואה החדשה, שמשום כך אסרת תבואה
 זו באכילה כל יום ההינף?

אילימא דאיבני המקדש לשנה הבאה
 בשיתסר ביום ששה עשר עצמו — מדוע יש
 לך לחוש, הרי שפיר הותרו באכילת
 התבואה, שהתיר כשהאיר מזרח, שכן
 בתחילת היום לא היה עדיין בית המקדש
 בנוי.

ואלא לאו, דאיבני בית המקדש בהמיסר
 בחמישה עשר בניסן או לפניו, (193) אם כן
 עדיין קשה, מדוע אוסר אתה את כל יום
 ההינף, מחצות היום ולהלן תשתרי, שהרי גם
 בזמן שהיה בית המקדש קיים יהיו מותרים
 לאכול מחצות היום ואילך, אף אם לא היו
 יודעים אם כבר קרב העומר,

דהא תנן: הרהוקים מירושלים, שאינם
 יודעים ביום ששה עשר אם כבר קרב
 העומר, מותרין לאכול מן התבואה החדשה
 מחצות היום ולהלן, לפי שאין בית דין
 מתעצלים בו מלהקריבו בזמנו. כלומר,
 הדרים במקום מרוחק מירושלים רשאים

יוחנן בן זכאי את גזירת חכמים שלא ליטול
 לולב בשבת.

193. בספר עמק סוכות הקשה דרך פלפול, דהא
 קיימא לן [מנחות מט א], שאין מחנכין את
 מזבח העולה אלא בתמיד של שחר, והרי

בתוספות להלן מב א מבואר שקרבן התמיד
 טעון ביקור לודא שאינו בעל מום, ואפילו היה
 תם אם לא ביקרו אותו הרי הוא פסול, והרי מן
 הסתם כל זמן שלא נבנה בית המקדש לא היו
 מבקרין כבשים שיהיו ראויים לקרבן דמי יודע
 מתי יבנה, והרי קיימא לן שאין מקריבים שום

משום זכר למקדש, **דכתיב** [ויקרא כג יד]:

מא-ב "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה", ודרשינן, "עד עצם היום הזה" — **עיצומו של יום! וקסבר, "עד, ועד בכלל"** — כלומר, בכל מקום שאמרו "עד" זמן פלוני, אף אותו הזמן בכלל הדבר, ולפיכך, כשאמרה תורה "עד עצם היום הזה", היינו שאף אותו היום אסור. נמצא שיום ששה אסר כולו אסור מן התורה! אלא שבזמן שהיה בית המקדש קיים היתה הקרבת העומר מתירתה מזמן ההקרבה ואילך. וסבר רב נחמן שכך היתה גם דעתו של רבי יוחנן בן זכאי ולא היתה זו תקנה מחודשת שתיקן כזכר למקדש.

ומקשינן: **ומי סבר ליה רבי יוחנן בן זכאי כוותיה דרבי יהודה שכל יום ששה עשר אסור מן התורה? והא [והרי] מפליג פליג עליה?**

דתנן: משהרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור.

לסמוך על כך שודאי קרב העומר בזמנו קודם חצות היום. ואם כן איזה מכשול יהיה אם נתיר לאכול מן התבואה החדשה מצות היום ואילך?!

מתרצת הגמרא: **לא צריכא**. כלומר, להכי תיקן רבי יוחנן בן זכאי לאסור את התבואה החדשה באכילה כל יום ששה עשר, שמא יארע **דאיבני** בית המקדש **בליליא** (194) שבין חמישה עשר בניסן לששה עשר בו, ומחמת שמחת הבנין וטורח הכנת הקרבן לא יספיקו להקריבו קודם חצות היום, ונמצאו שאכלו מן התבואה החדשה קודם הקרבת העומר.

אי נמי, אפילו יבנה ביום חמישה עשר עצמו **סמוך לשקיעת החמה**, יש לחוש שמא יתמהמהו מלקצור את העומר מחמת שמחת הבנין עד למחרת, ולא יספיקו להקריבו קודם חצות היום.

רב נחמן בר יצחק אמר: (195) **רבן יוחנן בן זכאי בשיטת רבי יהודה** [שהיה מתלמידי תלמידיו] **אמרה, דאמר:** יום ששה עשר מן התורה הוא אסור, ואין זו תקנה בעלמא

בנין בית המקדש דוחה את היום טוב?!

ותירץ, דהני מילי בנין הבנוי בידי אדם. אבל המקדש העתיד לבוא עתיד לרדת בנוי ומשוכלל מן השמים, דכתיב: "מקדש ה' כוננו ידיך". אמנם דבר זה אינו מוסכם בין המפרשים וראה בזה באריכות בילקוט מפרשים.

195. בספרים שלנו הלשון: אמר רב נחמן בר יצחק. אבל מהרש"ל הגיה: רב נחמן בר יצחק אמר, כיון שרב נחמן בר יצחק חולק על הביאור הראשון בגמרא, ועיין מהרש"א. ובבאור טעמו של רב נחמן בר יצחק שמיאן לפרש כפירוש הראשון ראה ילקוט מפרשים.

קרבן קודם תמיד של שחר, ואם כן אף אם יבנה בחמישה עשר בניסן לא יוכלו להקריב עליו את קרבן העומר?!

ותירץ, דבנין בית המקדש לא יהיה מיד עם ביאת המשיח, אלא יהיה תלוי בזכויותינו ותפילותינו, ובאותו הזמן אחר שיבוא משיח צדקנו ודאי יבקרנו כבשים וימתינו בכל יום מתי יבנה.

194. הקשה רש"י: הא קיימא לן [שבועות טו ב] דאין בונים את המקדש בלילה, דכתיב "וביום הקים משה את המשכן", וגם ביום חמישה עשר אין בנין, שהרי קיימא לן [שבועות שם] דאין